

ความสัมพันธ์ระหว่างหลักพรหมวิหารธรรม
กับจรรยาบรรณของครูที่มีต่อศิษย์

The Relationship between Brahmavihāra and Ethics
of Teacher towards Students

บุษิตร์ โมฆรัตน์

โรงเรียนเพชรพิทยาสรรค์ อำเภอบำเหน็จณรงค์ จังหวัดชัยภูมิ

*****

บทคัดย่อ

พรหมวิหารธรรมเป็นหลักธรรมที่ครูพึงมีเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติแก่ศิษย์และสังคม ซึ่งหลักพรหมวิหารธรรมนี้มีความสอดคล้องสัมพันธ์อย่างยิ่งกับจรรยาบรรณของครูที่มีต่อศิษย์ในปัจจุบัน ด้วยว่าครูที่มีพรหมวิหารธรรมเป็นผู้มีเมตตา กรุณา และมุทิตาต่อศิษย์อย่างสมควร เมื่อศิษย์จะต้องดำเนินชีวิตตามทางที่เลือกแล้วจากปัญญาและกรรมของตนเอง ครูผู้มีอุเบกขาธรรมก็พึงเฝ้าดูด้วยใจที่ปล่อยวาง หากครูผู้มอบความเมตตา กรุณา มุทิตาให้ศิษย์แล้วอย่างเต็มเปี่ยมจะถือว่าพึงเจริญอุเบกขาขึ้นแล้ว ในสังคมไทยนั้นวิชาชีพครูได้รับการยอมรับให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง นั่นคือครูจะต้องประพฤติตามจรรยาบรรณของครูที่มีรากฐานมาจากหลักพรหมวิหารธรรม ถ้าครูมีหลักธรรมประจำใจอยู่แล้วก็จะเป็นครูผู้มีจรรยาบรรณที่สมบูรณ์ขึ้น เป็นผู้เปี่ยมด้วยวิชาความรู้และความประพฤติที่งดงาม มีจิตใจเป็นผู้ประเสริฐและเสียสละและมุ่งประโยชน์แก่ผู้อื่นเป็นสำคัญ

คำสำคัญ : พรหมวิหารธรรม, จรรยาบรรณของครู, ความสัมพันธ์

Abstract

Brahmavihāra (sublime states of mind) is a principle that teachers should have to behave to students and society. Brahmavihāra is consistent with the ethics of teachers towards students in the present day, that is to say, teacher who has Brahmavihāra is considered as a teacher with compassion and sympathy towards students. When a student must live according to select his own passage from his own wisdom and own karma. A teacher with Upekkhā (equanimity) should watch his students with pleasure and released. The teacher who he delivers kindness and sympathy to students shall be considered a fully perceiving with Upekkhā. In Thailand, the teaching profession has been recognized as a noble profession, namely, a teacher must keep the ethics of teacher with a foundation of Brahmavihāra. If teacher has the principles of the mind, it is more complete, is full of knowledge and correct conduct and equipped with noble sacrifices and aim to benefit others.

Key words : Brahmavihāra, Ethics of Teacher, Relationship

บทนำ

ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ในสังคมไทยมีอยู่คู่กันมายาวนาน หน้าที่ของครูจนถึงปัจจุบันก็คือการสั่งสอนศิษย์ให้มีความรู้และคุณธรรมเพื่อให้เป็นพลเมืองดีของสังคมประเทศชาติต่อไป เมื่อมีหน้าที่เป็นอย่างนี้ (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา, 2544) ครูจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อสังคมมาก เพราะนอกจากครูจะคอยสั่งสอนอบรมวิชาความรู้ต่างๆแล้ว ครูยังต้องคอยเอาใจใส่ต่อสุขทุกข์ของศิษย์ ความเจริญก้าวหน้าของศิษย์และคอยปกป้องมิให้ศิษย์กระทำความชั่วอีกด้วย งานของครูเป็นงานสร้างสรรค์ที่บริสุทธิ์ เพราะเป็นการวางรากฐานความรู้ ความดี และความสามารถทุกๆ ด้านแก่ศิษย์ เพื่อความสำเร็จ ความก้าวหน้าและความสุขความเจริญของผู้อื่นตลอดชีวิต ครูจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อสังคมและประเทศชาติอย่างยิ่ง เพราะครูเป็นทั้งผู้สร้าง และผู้กำหนดอนาคตของเยาวชน สังคมและประเทศชาติ

พระพุทธเจ้าในฐานะบรมครูของมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับความประพฤติของคนที่เป็นครูอาจารย์เป็นอย่างมาก โดยจะมีคำเตือนที่ฟังไปด้านความประพฤติของผู้ที่เป็นครู คือ เรื่องความดีความชั่ว ดังพุทธสุภาษิตที่ตรัสไว้ในหลายแห่ง ตัวอย่างเช่น

“ทำตนนี้แหละให้ตั้งอยู่ในคุณความดีอันสมควรก่อน จากนั้นจึงค่อยพร่ำสอนผู้อื่น, บัณฑิตไม่ควรมัวหมอง ถ้าพร่ำสอนผู้อื่นฉันใด ก็ควรทำตนฉันนั้น”
(พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย 25/22/36)

พระพุทธองค์ทรงเห็นถึงความสำคัญของความประพฤติและบุคลิกภาพของผู้ที่เป็นครูอาจารย์ พระองค์จึงทรงเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องนี้ คือ (พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, 2557) ทรงมีพระอากัปกิริยามารยาท ทุกอย่างทั้งงดงามน่าเลื่อมใส เริ่มแต่สมบัติผู้ดีและมารยาทอันเป็นที่ยอมรับของสังคม ตลอดจนพระบุคลิกลักษณะที่เป็นเสน่ห์ทุกประการ พร้อมไปด้วยความองอาจความสง่างาม ความสงบเยือกเย็น การแสดงธรรมของพระองค์นอกจากแจ่มแจ้งด้วยสัจธรรมแล้ว ยังก่อให้เกิดความเพลิดเพลินสุขใจ ชวนให้อยากฟัง ไกล่ชิดพระองค์อยู่ตลอดเวลา อย่างคำชมของบุคคลต่างๆ เช่น

“เปรียบเทียบเหมือนสระใหญ่มีน้ำใส เย็น จืดสนิท น่าเจริญใจ มีท่าราบเรียบน่ารื่นรมย์ บุรุษผู้ร้อนด้วยแสงแดดถูกแผดเผา เหน็ดเหนื่อย ทิวกระหาย เดินมาถึงเขาลงไปอาบ ตุ่ม ในสระน้ำนั้น พึงระงับความกระวนกระวาย ความเหน็ดเหนื่อย และความเร่าร้อนทั้งปวงได้ ฉันทใด บุคคลพึงธรรมของท่านพระโคตมุนีแล้ว ความกระวนกระวาย ความเหน็ดเหนื่อย และความเร่าร้อนของเขา ก็ย่อมระงับไปได้หมดสิ้น” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย 22/194/241)

พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญแก่ความประพฤติของครูอาจารย์เป็นอย่างมาก นั้น จึงได้ทรงแสดงหลักพุทธธรรมไว้อย่างหลากหลาย ให้เป็นหลักแก่ครูอาจารย์นำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อ เป็นกรอบแนวทางของคุณธรรมจริยธรรมและความประพฤติทั้งหลาย ซึ่งหลักธรรมเหล่านั้น ล้วนแต่เป็นรากฐานที่สำคัญของการประพฤติปฏิบัติตนของบุคคลในสังคมไทยและสังคมชาวพุทธมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าหากมองวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่า หลักธรรมเหล่านี้ จะปรากฏแทรกอยู่ทั่วไปในหลักปฏิบัติที่เป็นประมวลแบบแผนพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติตนของวิชาชีพต่างๆที่เราเรียกว่า “จรรยาบรรณของวิชาชีพ” ในทุกวิชาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน “วิชาชีพครู” มาตั้งแต่อดีตจวบจนถึงปัจจุบัน

ในส่วนของจรรยาบรรณครูนั้น จากอดีตที่ยังไม่มีองค์กรหรือหน่วยงานที่กำหนดไว้ เป็นลายลักษณ์อักษร ผู้เป็นครูอาจารย์ต่างประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาเป็นหลัก โดยยึดถือแนวทางจากพระบรมครูและบูรพาจารย์ผู้ประพฤติปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเป็นหลัก และในปัจจุบันได้มีการกำหนดจรรยาบรรณครูไว้เป็นลายลักษณ์อักษรให้ครูได้ประพฤติปฏิบัติตาม โดยมีองค์กรที่กำกับดูแลส่วนนี้คือ ครูสภา (สำนักงานเลขาธิการครูสภา, 2555) ในฐานะสภาวิชาชีพทางการศึกษา ตามพระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2546 โดยครูสภาและบุคลากรของครูสภา ได้ร่วมมือกันดำเนินงานตามภารกิจ และอำนาจหน้าที่ของสภาครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานด้านต่างๆ ได้แก่ การกำหนดและกำกับดูแลมาตรฐานวิชาชีพ การออกและต่ออายุใบอนุญาตประกอบวิชาชีพทางการศึกษา การส่งเสริม สนับสนุน การวิจัยและพัฒนาวิชาชีพทางการศึกษา การส่งเสริม สนับสนุน ยกย่องและผดุงเกียรติการประกอบวิชาชีพทางการศึกษา และการควบคุมความประพฤติตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ เป็นต้น

คุรุสภาได้กำหนดให้มีข้อบังคับอย่างชัดเจน ในเรื่องของจรรยาบรรณวิชาชีพครู โดยมีข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ.2546 ได้กำหนดแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพครูไว้ใน “ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2550” ซึ่งแบบแผนพฤติกรรมจรรยาบรรณวิชาชีพครูดังกล่าวเมื่อสำรวจดูจะพบว่า ล้วนเป็นหลักคุณธรรมจริยธรรมและหลักปฏิบัติที่เชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน แนวทางของจรรยาบรรณครูในยุคปัจจุบันล้วนสอดคล้องกับหลักปฏิบัติของครูอาจารย์ในยุคโบราณกาลมาทั้งสิ้น จะต่างกันก็แต่เพียงในสมัยก่อนไม่ได้จัดตั้งองค์กรขึ้นมาทำหน้าที่กำกับดูแลอย่างชัดเจนและไม่ได้เขียนออกมาให้เป็นกฎระเบียบที่เป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้นเอง

ความหมายของพรหมวิหารธรรม

พรหมวิหาร เป็นธรรมที่พวกเราชาวพุทธทั้งหลายมักได้ยินบ่อยครั้ง พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในพระสูตรหลายแห่ง ตามหลักพระอภิธรรม พรหมวิหารนี้เรียกว่า อภัยมัญญา คือ ธรรมที่ไม่มีประมาณ หมายความว่า ผู้เจริญพรหมวิหารเหล่านี้ พึงแผ่ไปในเหล่าสัตว์ผู้อยู่ในสถานที่ที่ทั้งปวงโดยไม่จำกัดบุคคล ทั้งปราศจากจิตผูกพันในบุคคลเหล่านั้น คำว่า พรหมวิหาร แปลตามศัพท์ว่า ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐ คำว่า “ผู้ประเสริฐ” คือยอมเสียสละเพื่อบุคคลอื่น มุ่งประโยชน์แก่ผู้อื่นเป็นสำคัญ ไม่เห็นแก่ตัวแต่อย่างใด (พระคันธसारิกวิงศ์, 2547)

พรหมวิหาร 4 หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งปวงโดยชอบ อันประกอบไปด้วย

1) เมตตา คือ ความรักปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ถ้วนหน้า

2) กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของสัตว์ทั้งปวง

3) มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงอยู่ในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

4) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขู ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาสมควรได้รับผลอันสมกับมารับผิดชอบของตนเอง (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตฺโต, 2551)

พระโสภณมหาเถระ (มหาสิยาตอ) อัครมหาบัณฑิต ประเทศพม่า ผู้ซึ่งมีเกียรติคุณเลื่องชื่อว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญพระไตรปิฎกและแตกฉานบาลีสันสกฤตได้กล่าวถึงความหมายของพรหมวิหาร 4 ความว่า พรหมวิหาร 4 ประการ (พระคันทสสาราภิวังศ์, พรหมวิหาร, 2555) ประกอบด้วยเมตตา ซึ่งแปลสั้นๆว่า ความรัก กรุณาคือความสงสาร มุทิตาคือความยินดี อุเบกขาคือความวางเฉย ใน 4 คำนี้ มีเพียงคำว่า สงสาร ที่แปลความได้ตรงกับคำว่า กรุณา โดยไม่มีความหมายอื่นเข้ามาปน ส่วนคำว่า ความรัก นอกจากหมายถึงความเมตตาแล้ว อาจหมายถึงความผูกพันที่ประกอบด้วยกามราคะก็ได้ และคำว่าความยินดีอาจหมายถึงความยินดีเมื่อได้รับสิ่งที่ปรารถนาได้ ไม่ได้หมายถึง มุทิตาอย่างเดียว คำว่าวางเฉยก็อาจหมายถึงความไม่สนใจใฝ่ใจก็ได้ ดังนั้น หากเราจะกล่าวถึงเมตตา มุทิตา อุเบกขา โดยใช้คำว่าความรัก ความยินดี ความวางเฉย มาแทนตามลำดับก็อาจจะทำให้ผู้ฟังเข้าใจความหมายไม่ถูกต้อง ดังนั้นจึงเห็นควรใช้ศัพท์ภาษาบาลี คือ เมตตาภาวนา กรุณาภาวนา มุทิตาภาวนา และอุเบกขาภาวนา เพื่อให้สื่อความหมายได้โดยไม่ผิดเพี้ยน

ดังนั้น จึงสรุปความเกี่ยวกับพรหมวิหารธรรมได้ว่า พรหมวิหารธรรม คือ คุณธรรม 4 ประการอันประกอบด้วย เมตตาภาวนาคือการพัฒนาจิตด้วยการแผ่ความปรารถนาดีให้แก่ผู้อื่น กรุณาภาวนาคือการพัฒนาจิตด้วยการแผ่ความกรุณาสงสารให้แก่ผู้ที่ได้รับความทุกข์ มุทิตาภาวนาคือ ความพลอยยินดีกับความสุขของผู้อื่น และอุเบกขาภาวนาคือ ความวางเฉย เป็นการทำใจเป็นกลางด้วยคิดว่าทุกสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปตามอำนาจของกรรมดีหรือกรรมชั่วที่แต่ละคนได้ทำไว้ โดยพรหมวิหารธรรมนี้ผู้ประเสริฐหรือผู้เป็นใหญ่พึงมี

ไว้เป็นหลักประจำใจ นำไปประพฤติปฏิบัติแก่ผู้อื่นในสังคม เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขแก่โลก เป็นคุณธรรมที่เหมาะสมแก่คนทุกชาติทุกศาสนาควรประพฤติปฏิบัติต่อกัน

จรรยาบรรณของครูที่มีต่อศิษย์

ในปัจจุบันการศึกษาของไทยได้กำหนดให้มีข้อบังคับอย่างชัดเจนในเรื่องของจรรยาบรรณวิชาชีพครู โดยคุรุสภาได้ออกเป็นข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2548 เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติและได้ให้ความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับจรรยาบรรณของครู ดังนี้ (ราชกิจจานุเบกษา, 2548)

“ครู” หมายความว่า บุคคลซึ่งประกอบวิชาชีพหลักทางด้านการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่างๆ ในสถานศึกษาปฐมวัย ขั้นพื้นฐาน และอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญาทั้งของรัฐและเอกชน

ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้ความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับจรรยาบรรณวิชาชีพครู ดังนี้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

“ครู” หมายความว่า ผู้สั่งสอนศิษย์,ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้ศิษย์

“จรรยาบรรณ” หมายความว่า ประมวลความประพฤติที่ผู้ประกอบอาชีพการงานแต่ละอย่างกำหนดขึ้น เพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณชื่อเสียงและฐานะของสมาชิก อาจเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ได้

ดังนั้นจากที่กล่าวมาจึงสรุปได้ว่า คำว่า “จรรยาบรรณของครู” หมายถึงประมวลแบบแผนพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติตน เพื่อเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งวิชาชีพครูให้เป็นที่เชื่อถือศรัทธาแก่ผู้รับบริการและสังคมซึ่งผู้ประกอบวิชาชีพครูต้องประพฤติปฏิบัติตาม

คุรุสภาได้กำหนดแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพครูไว้ใน “ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2550” ซึ่งได้กำหนดจรรยาบรรณต่อศิษย์หรือผู้รับบริการ ดังนี้

ข้อ 7 ครูต้องรัก เมตตา เอาใจใส่ ช่วยเหลือ ส่งเสริมให้กำลังใจแก่ศิษย์และผู้รับบริการตามบทบาทหน้าที่โดยเสมอหน้า ครูต้องส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ทักษะ และนิสัย ที่ถูกต้องดีงามแก่ศิษย์และผู้รับบริการ ตามบทบาทหน้าที่อย่างเต็มความสามารถด้วยความบริสุทธิ์ใจ ครูต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ ครูต้องไม่กระทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญทางกายสติปัญญา จิตใจ อารมณ์และสังคม

ของศิษย์และผู้รับบริการ ครูต้องให้บริการด้วยความจริงใจและเสมอภาค โดยไม่เรียกรับหรือยอมรับผลประโยชน์จากการใช้ตำแหน่งหน้าที่โดยมิชอบ โดยต้องประพฤติและเว้นการประพฤติตามแบบแผนพฤติกรรมดังกล่าวต่อไปนี้

(ก) พฤติกรรมที่พึงประสงค์

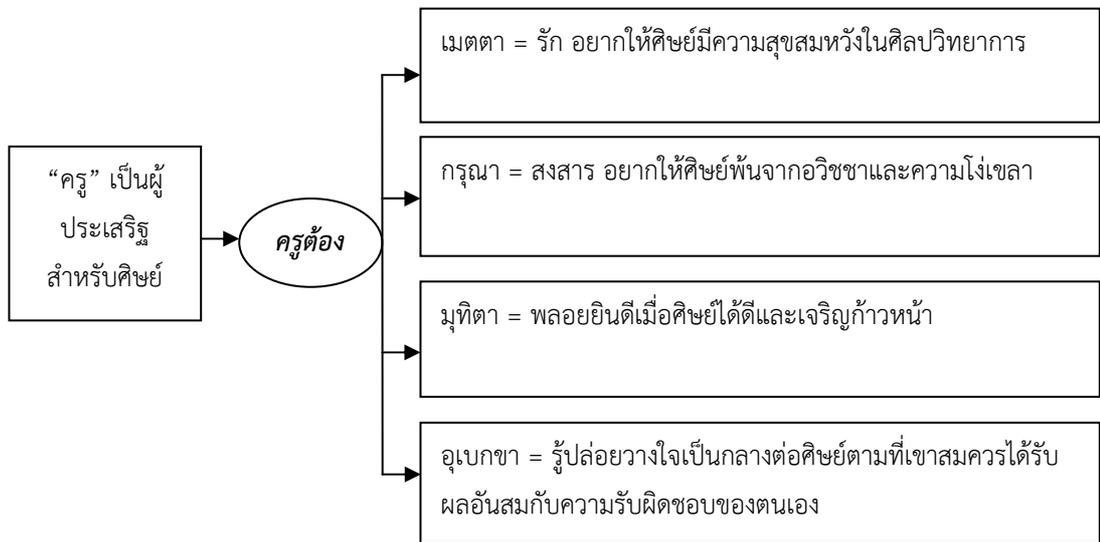
- (1) ให้คำปรึกษาหรือช่วยเหลือศิษย์และผู้รับบริการด้วยความเมตตากรุณาอย่างเต็มกำลังความสามารถและเสมอภาค
- (2) สนับสนุนการดำเนินงานเพื่อปกป้องสิทธิเด็ก เยาวชนและผู้ด้อยโอกาส
- (3) ตั้งใจ เสียสละและอุทิศตนในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้ศิษย์และผู้รับบริการได้รับการพัฒนาตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของแต่ละบุคคล
- (4) ส่งเสริมให้ศิษย์และผู้รับบริการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองจากสื่ออุปกรณ์ และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย
- (5) ให้ศิษย์และผู้รับบริการมีส่วนร่วมวางแผนการเรียนรู้และเลือกวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมกับตนเอง
- (6) เสริมสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ศิษย์และผู้รับบริการด้วยการรับฟังความคิดเห็น ยกย่อง ชมเชยและให้กำลังใจอย่างกัลยาณมิตร

(ข) พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

- (1) ลงโทษศิษย์อย่างไม่เหมาะสม
- (2) ไม่ใส่ใจหรือไม่รับรู้ปัญหาของศิษย์หรือผู้รับบริการ จนเกิดผลเสียหายต่อศิษย์หรือผู้รับบริการ
- (3) ดุหมั่นเหยียดหยามศิษย์หรือผู้รับบริการ
- (4) เปิดเผยความลับของศิษย์หรือผู้รับบริการ เป็นผลให้ได้รับความอับอายหรือเสื่อมเสียชื่อเสียง
- (5) จูงใจ โน้มน้าว ยุยง ส่งเสริมให้ศิษย์หรือผู้รับบริการปฏิบัติขัดต่อศีลธรรมหรือกฎระเบียบ
- (6) ชักชวน ใช้ จ้าง วานศิษย์หรือผู้รับบริการให้จัดซื้อ จัดหาสิ่งเสพติด หรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับอบายมุข
- (7) เรียกร้องผลตอบแทนจากศิษย์หรือผู้รับบริการในงานตามหน้าที่ที่ต้องให้บริการ (ราชกิจจานุเบกษา, 2550)

ความสัมพันธ์ระหว่างพรหมวิหารธรรมกับจรรยาบรรณของครูที่มีต่อศิษย์

ท่านพุทธทาสกล่าวว่า ธรรม คือหน้าที่ การปฏิบัติธรรมก็คือการทำหน้าที่ คือให้คนทำหน้าที่ของตนให้ครบถ้วนสมบูรณ์ นั่นหมายถึงเราได้ปฏิบัติธรรมแล้ว ดังนั้น ผู้เขียนเห็นว่า หน้าที่ของครูที่มีต่อศิษย์หรือผู้รับบริการก็ต้องปฏิบัติตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพดังที่ได้กล่าวไปแล้ว จึงจะถือได้ว่าครูได้ปฏิบัติธรรม มีธรรมเป็นเครื่องประจำตัวประจำใจ และได้ชื่อว่าเป็นผู้ประเสริฐ ซึ่งตรงกับความหมายของพรหมวิหารธรรม ซึ่งสามารถแสดงได้ดังนี้

แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของพรหมวิหารธรรมกับคุณธรรมของครู

จากแผนภาพดังกล่าว สามารถแจกแจงให้เข้าใจเพิ่มเติมได้ดังนี้

เมตตา : ครูต้องรักเมตตาศิษย์ทุกคนด้วยอาการเกื้อกูล คือต้องการจะอำนวยความสะดวกโดยไม่วางสิ่งตอบแทนใดๆ ไม่เมตตาแบบมีจิตพินทุก ดังเช่น พ่อแม่มีจิตพินทุกกับลูก มิตรสหายมีจิตพินทุกต่อกัน เป็นต้น เพราะจิตพินทุกกันนี้จะไม่เป็นเมตตาที่แท้จริงตามหลักพรหมวิหารธรรม เมตตาที่แท้จริงจะต้องมีความปรารถนาดีต่อทุกคนที่รู้จักหรือไม่รู้จัก ทั้งที่รักหรือชังก็ตาม นั่นคือ ถ้าขึ้นชื่อว่า “ศิษย์” จะมาจากไหน จะเป็นใคร จะ

ร่ำรวยหรือยากจน จะรูปงามหรือรูปทราม จะมีปัญญาดีหรืออับปัญญา หรือใต้อะไรก็ตามแต่ ครูต้องมีเมตตาที่แท้จริงตามหลักพรหมวิหารธรรม ต่อศิษย์เหล่านั้นถ้วนทั่วกันทุกคน

กรุณา : ครูต้องมีความกรุณาสงสารต่อศิษย์ ความกรุณา ก็คือสภาวะที่ทำให้ผู้ประเสริฐเกิดความสะทอนใจเมื่อเห็นผู้อื่นมีทุกข์ ทุกข์เกิดจากความไม่รู้ เมื่อเขามีความไม่รู้ ต้องสอนให้เขารู้ ครูที่เห็นศิษย์ตกอยู่ในความทุกข์แล้วเกิดความสะทอนใจ อยากช่วยให้เขามีความรู้มีปัญญาเพื่อให้พ้นทุกข์นั้น แสดงว่าครูเป็นผู้ประเสริฐที่มีความกรุณาตามหลักพรหมวิหารธรรมแล้ว

มุทิตา : ครูต้องมีความยินดี เมื่อศิษย์ได้ดีหรืออยู่ดีมีความสุข เห็นเขามีจิตผ่องใส บันเทิง แซ่ซึ้งเบิกบานอยู่เสมอเป็นปกติสุข ครูก็พลอยยินดีด้วย เมื่อเขาได้ดีมีความสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป มุทิตา จะมีลักษณะชื่นชม นั่นคือ ครูจะเกิดมุทิตาได้ก็ต่อเมื่อเห็นศิษย์เจริญก้าวหน้าได้ดี ซึ่งจะตรงกันข้ามกับการเกิดกรุณา เพราะกรุณาจะเกิดเมื่อเห็นศิษย์ตกต่ำ หรือมีทุกข์ แต่ความจริงแล้ว มุทิตานี้เกิดขึ้นได้ยากยิ่ง เพราะในจิตใจของมนุษย์จะมีกิเลส หรือความริษยาครอบงำอยู่ ครูที่เจริญในพรหมวิหารธรรมเท่านั้นที่พึงจะกำจัดความริษยานี้ได้ จึงจะมีมุทิตาที่แท้จริงต่อศิษย์สมกับเป็นครูผู้ประเสริฐ

อุเบกขา : ครูต้องรู้จักปล่อยวางใจเป็นกลางต่อศิษย์ตามที่เขาสสมควรได้รับผลอันสมกับควมรับผิดชอบของตนเอง หมายความว่า เมื่อครูพึง เมตตา กรุณา และมุทิตา ต่อศิษย์อย่างสมควรแล้ว ถึงวันหนึ่งจุดหนึ่งก็ต้องเป็นเวลาของศิษย์ที่จะต้องดำเนินชีวิตไปตามหนทางที่เขาเลือก ซึ่งเป็นความรับผิดชอบของตัวเขาเอง ขึ้นอยู่กับกรรมของแต่ละบุคคล ครูต้องเฝ้าดูด้วยใจที่เป็นกลางและยอมรับความจริงว่าเป็นทางที่เขาได้เลือกแล้ว เป็นกรรมของแต่ละบุคคลที่จะนำพาชีวิตของเขา

แบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพครูในข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2550 นั้น ได้กำหนดจรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ ความเป็นว่า “ครูต้องรัก เมตตา เอาใจใส่ ช่วยเหลือ ส่งเสริมให้กำลังใจแก่ศิษย์และผู้รับบริการตามบทบาทหน้าที่โดยเสมอหน้า ครูต้องส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ทักษะ และนิสัย ที่ถูกต้องดีงามแก่ศิษย์และผู้รับบริการ ตามบทบาทหน้าที่อย่างเต็มความสามารถด้วยความบริสุทธิ์ใจ ครูต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ ครูต้องไม่กระทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญทางกายสติปัญญา จิตใจ อารมณ์และสังคม

ของศิษย์และผู้รับบริการ ครูต้องให้บริการด้วยความจริงใจและเสมอภาค โดยไม่เรียกรับ หรือยอมรับผลประโยชน์จากการใช้ตำแหน่งหน้าที่โดยมิชอบ” (ราชกิจจานุเบกษา, 2550)

จากข้อความข้างต้น สามารถอธิบายความสัมพันธ์กับหลักพรหมวิหารธรรม เพื่อให้เกิดความชัดเจนได้ดังนี้

4.1 เมตตาธรรมต่อศิษย์

เมื่อครูมีเมตตาต่อศิษย์ตามข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยแบบแผนพฤติกรรมตาม จรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2550 นั้น ครูต้องประกอบด้วย ความรักและเมตตา ความ เอาใจใส่ การให้ความช่วยเหลือ ส่งเสริมสนับสนุน และให้กำลังใจ เพราะเหล่านี้ถือเป็น ความเมตตาที่มีต่อศิษย์ให้ได้รับความสุขความสบายทั้งทางกาย ทางจิตใจและทาง สติปัญญาทุกคน เพราะถ้าศิษย์ได้รับความรักและเมตตาที่จริงใจก็จะเกิดความสุขใจ ครูให้ ความช่วยเหลือก็จะเกิดการเรียนรู้มีสติปัญญาที่ดี ส่งเสริมให้ศิษย์เดินทางชีวิตได้เหมาะสม กับความสามารถและสติปัญญาใช้ชีวิตในทางที่ถูกที่ควร และให้กำลังใจเมื่อเขาเกิดความ ท้อแท้และหาทางออกของชีวิตไม่ได้ ซึ่งทั้งหลายทั้งปวงนี้เป็น “การเมตตาต่อชีวิตของ ศิษย์” ซึ่งก็คือเมตตาให้เกิดปัญญาโดยการให้การศึกษาเพราะ “ชีวิตคือการศึกษา” (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต, 2553) หรือชีวิตที่ดีคือชีวิตที่มีการศึกษา มีการเรียนรู้ หรือมีการฝึกฝนและพัฒนาไปด้วย พูดอีกอย่างหนึ่งว่า การดำเนินชีวิตที่ดี จะเป็นชีวิตแห่งสิ การศึกษาไปในตัว ชีวิตขาดการศึกษาไม่ได้ ถ้าขาดการศึกษาก็ไม่เป็นชีวิตที่ดี ที่จะอยู่ได้ อย่างดีหรือแม้แต่จะอยู่ให้รอดไปได้ ดังนั้นครูต้องมีเมตตาธรรมนี้ ตามจิตสำนึกของความ เป็นครูที่ดีโดยแท้จริง

4.2 กรุณาธรรมต่อศิษย์

การที่ครูมีกรุณาธรรม คือ ครูต้องมีความสงสารต่อศิษย์ ก็คือสภาวะที่ทำให้ผู้เป็น ครูเกิดความสะทอนใจเมื่อเห็นศิษย์มีทุกข์ ทุกข์ของเขาเกิดจากความไม่รู้ เมื่อเขามีความไม่รู้ ต้องสอนให้เขารู้ นั่นคือ สอนให้ศิษย์เกิดการเรียนรู้และมีความรู้ สอนให้มีทักษะชีวิตเพื่อให้ ใช้ชีวิตได้อย่างเหมาะสม บ่มเพาะลักษณะนิสัยที่ถูกต้องดั่งงามให้เป็นผู้มีคุณลักษณะอันพึง ประสงค์ นั่นคือครูเป็นผู้มีกรุณาธรรมนำชีวิตของศิษย์ให้พ้นจากสภาวะแห่งทุกข์นั้นนั่นเอง

ความมีกรุณาธรรมของครูที่มีต่อศิษย์นั้น เทียบได้เพียงน้อยนิดยิ่งนักหากดูจาก พระมหากรุณาคุณของพระพุทธองค์ (พระคันธसारากวีวงศ์, 2555) หลังจากที่ทรงตรัสรู้เป็น พระพุทธเจ้าแล้ว แม้พระองค์จะสามารถหาความสุขได้ด้วยการพักผ่อน ไม่ต้องกังวลกับการ

เทศนาสั่งสอนเวไนยสัตว์ทั้งหลาย แต่ก็ได้ทรงทำเช่นนั้น ตลอดเวลา 45 พรรษา ทรงเทศนาสั่งสอนทั้งกลางวันและกลางคืนจนแทบไม่ได้พักผ่อน ทรงอดกลั้นต่อความเหนื่อยยากลำบาก เพราะทรงมีพระมหากรุณาคุณอันยิ่งใหญ่ต่อเหล่าสัตว์ที่ยังต้องเวียนว่ายอยู่ในห้วงน้ำแห่งสังสารวัฏอันหาที่สุดมิได้นี้

4.3 มุทิตาธรรมต่อศิษย์

มุทิตาของครู คือ ครูต้องพลอยมีความยินดี เมื่อศิษย์ได้ดีหรืออยู่ดีมีความสุข เห็นเขามีจิตผ่องใสบันเทิง แซ่มนชื่นเบิกบานอยู่เสมอเป็นปกติสุข และมุทิตา จะมีลักษณะชื่นชม ครูจะเกิดมุทิตาได้ ก็ต่อเมื่อเห็นศิษย์เจริญก้าวหน้าได้ดี เหตุนี้ ความพลอยยินดีทั้งหลายนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็จากความดีของครูที่ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ เมื่อครูเป็นแบบอย่างที่ดีจนศิษย์ได้เอาเป็นแบบอย่างจนเจริญก้าวหน้าขึ้นไป ครูผู้มีมุทิตาธรรมย่อมเกิดความยินดีนั้นและจะไม่ประพฤติปฏิบัติตนขัดขวางหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญทั้งทางกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์และสังคมของศิษย์

การที่ครูประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีจนศิษย์ได้เอาเป็นแบบอย่างแล้วเจริญก้าวหน้าขึ้นไป และครูไม่ประพฤติปฏิบัติตนขัดขวางหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญของศิษย์นั้นจะมีผลให้ศิษย์มีความสูงส่งยิ่งขึ้นจนอาจสูงส่งกว่าครูของตนก็เป็นได้ ซึ่งการที่ศิษย์ได้ดีสูงส่งกว่าครูนั้นจะเป็นผลดีต่อครูผู้มีมุทิตาธรรมเป็นอย่างยิ่ง เพราะการเจริญมุทิตาแก่คนอื่นที่สูงกว่าเราทำได้ง่าย แต่หากเจริญมุทิตาแก่คนที่เสมอหรือต่ำกว่าเราจะทำได้ยาก เพราะเราจะเกิดเมตตากรุณาหรือเกิดกรุณาธรรมเสียมากกว่า เพราะมุทิตาธรรมของครูจะเกิดก็ต่อเมื่อเห็นศิษย์เจริญก้าวหน้าดังที่กล่าวมาแล้ว และครูดีที่ประพฤติตามตามข้อบังคับครูสภาว่าด้วยแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพนั้น คือครูผู้มีมุทิตาธรรมทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ ทางกายก็คือการช่วยเหลือให้ศิษย์ที่ประสบผลสำเร็จอยู่แล้วให้ประสบความสำเร็จให้ยิ่งขึ้นไป ทางวาจาก็คือพูดแนะนำให้ศิษย์ประสบความสำเร็จยิ่งขึ้นไป และทางใจก็คือเป็นการพลอยยินดีกับความสำเร็จของศิษย์นั้น

4.4 อุเบกขาธรรมต่อศิษย์

สำหรับอุเบกขาธรรมของครูนั้น เกิดจากจิตของครูที่ได้จากการเจริญพรหมวิหาร 3 ข้างต้น คือ เมตตากรุณาธรรม กรุณาธรรม และมุทิตาธรรม ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกล่าวไว้ว่าจิตของผู้เจริญอุเบกขา (บุญญ์ นิลเกษ, 2537) เป็นจิตยากที่จะถือเอาสิ่งไม่มี เพราะเป็นผู้เพิกเฉยต่อการถือเอาประโยชน์ของผู้อื่น มีสุข มีทุกข์ เป็นต้น ไม่มีค่านึงว่าใครจะอยู่เป็นสุข

หรือจะพันทุกข์ก็ตาม เมื่อมีจิตคุ่นในการเพิกเฉยต่อการถือเอาประโยชน์ของผู้อื่น และมีจิต
 ยากที่จะถือเอาสิ่งที่ไม่เป็นจริง ๆ ก้าวล่วงวิญญานญายตนะที่ได้บรรลุตามลำดับแล้ว นำจิตเข้า
 ไปในสิ่งที่ไม่ใช่แห่งวิญญานไม่ยากเลย อุเบกขาจึงเป็นอุปนิสัยแห่งอากิญจัญญายตนวิโมกข์
 โดยนัยดังกล่าว ไม่เป็นอุปนิสัยแห่งวิโมกข์ที่สูงไปกว่านั้น เพราะเหตุนี้จึงตรัสอุเบกขาว่า
 เป็นอากิญจัญญายตนปรมา คือ เป็นฌาน มีอากิญจัญญายตนวิโมกข์เป็นยอด

สรุป

จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของหลักพรหมวิหารธรรมกับแบบแผนพฤติกรรม
 ตามจรรยาบรรณของวิชาชีพครูในข้อบังคับคุรุสภาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าหลักพรหมวิหารธรรม
 นั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องอย่างยิ่งกับจรรยาบรรณวิชาชีพครูที่มีต่อศิษย์ เพราะในแบบ
 แผนพฤติกรรมนั้น ครูจะต้องมีพรหมวิหาร 4 อันได้แก่ เมตตา คือรักเมตตาศิษย์ทุกคน ต้อง
 อำนวยประโยชน์โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใดๆต่อศิษย์เหล่านั้นทุกคน มีกรุณาคือต้องมีความ
 กรุณาสงสารต่อ เมื่อศิษย์โง่เขลา ต้องสอนให้รู้ให้มีปัญญาเพื่อให้พ้นจากความทุกข์ที่โง่เขลา
 นั้น การมีมุทิตาคือมีความยินดีเมื่อเห็นศิษย์ได้ดีมีความสุข พลอยยินดีเมื่อเขาเจริญงอกงามในชีวิต
 ด้าน มีอุเบกขาคือรู้จักปล่อยวางใจเป็นกลางตามสมควร เมื่อศิษย์ได้รับผลอันที่เกิดขึ้นจาก
 ความรับผิดชอบของเขาเอง โดยที่ครูได้ให้ เมตตา กรุณา และมุทิตาไปอย่างสมควรแล้ว
 ต่อไปก็ขึ้นอยู่กับกรรมของเขาที่จะนำพาชีวิตของเขาไปเช่นนั้น

ในสังคมไทยปัจจุบัน วิชาชีพครู ได้รับการยอมรับให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง นั่นคือ ผู้ที่
 จะมาเป็นครูจะต้องประพฤติตามแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพครูที่ได้
 กำหนดไว้โดยเคร่งครัด ซึ่งแบบแผนพฤติกรรมดังกล่าวก็มาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
 ที่เราคุ่นเคยกันดีอยู่แล้ว ซึ่งก็คือหลักพรหมวิหาร 4 นั้นเอง ถ้าครูมีหลักธรรมประจำใจอยู่
 แล้วก็จะเป็นครูผู้มีจรรยาบรรณที่ถูกต้องยิ่งขึ้น เป็นครูผู้สมบูรณ์ด้วยวิชาความรู้และ
 ความประพฤติทั้งดงามทั้งภายนอกและภายใน มีจิตใจเป็นผู้ประเสริฐ เป็นผู้มึธรรมอันเป็น
 อปัมมัญญา เสียสละเพื่อบุคคลอื่น มุ่งประโยชน์แก่ผู้อื่นเป็นสำคัญ สมกับเป็นผู้ประกอบ
 วิชาชีพแห่งผู้สร้างวิชาชีพอื่นๆที่ชาวโลกยกย่องสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- บุญย์ นิลเกษ. (2537). *คัมภีร์วิสุทธิมรรคสำหรับประชาชน*. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.
- พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต. (2557). *การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก*. (พิมพ์ครั้งที่ 2).
ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- พระคันธธราภิวังศ์. (2547). *คุณธรรมของคนดีและพรหมวิหาร 4*. กรุงเทพมหานคร : ไทยรายวันการพิมพ์.
- _____. (2555). *พรหมวิหาร*. กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต. (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- _____. (2553). *พุทธธรรม (ฉบับเดิม)*. (พิมพ์ครั้งที่ 25). นนทบุรี : พิมพ์การพิมพ์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยนต์ ชุ่มจิต. (2526). *ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู*. กรุงเทพมหานคร : แพร่วิทยา.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2550). *ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ.2550*. เล่ม 124 ตอนพิเศษ 51 ง. 27 เมษายน 2550.
- _____. (2548). *ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ.2548*. เล่ม 130 ตอนพิเศษ 130 ง. 4 ตุลาคม 2548.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). *คุณธรรมและจิตสำนึกของข้าราชการครู*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา คุรุสภา. (2555). *รายงานประจำปี พ.ศ.2554*. กรุงเทพมหานคร : บริษัท โบนัสพีเพลส จำกัด.